

A magyarországi ortodoxia 1945 után

Dujmov Milan

A történeti Magyarország területén az államtól elismert, illetve az uralkodó áldásával létrejött első hivatalos ortodox egyházszervezet 1695-ben született meg. Természetesen már korábban is éltek keleti keresztények az ország területén a 9. századtól kezdve folyamatosan kisebb-nagyobb létszámban. A hódoltsági területeken már püspökségek is alakultak. Az 1695-ös esztendő azonban mérföldkőnek számít a hazai ortodoxia történetében, hiszen ekkor alakult meg hét püspökséggel az önálló szerb ortodox egyházszervezet. A császár beleegyezésével Temesváron, Károlyvárosban (Felső Karlócán), Szegeden, Budán, Pécsen, Versecen és Egerben (Nagyváradon) működhetett ortodox püspök.¹ 1698 után, amikor a románok egy része unióra lépett a római egyházzal, a megmaradt román ortodoxokat a szerb püspökök pasztorálták. A román ortodoxok számára Mária Terézia 1761. március 12-én román ortodox püspökséget alapított Brassóban, amely rövidesen Nagyszebenbe költözött, mely a Karlócai Szerb Metropólia joghatósága alatt működött. Ez az állapot egészen 1864. december 24-ig maradt fenn, amikor is megalakulhatott az önálló Nagyszebeni Román Ortodox Érsekség három püspökséggel: az aradival és az újonnan alapított karánsebesivel és természetesen a nagyszebenivel.²

A trianoni békediktátum által meghúzott határokon belül csak egy ortodox püspöki székhely maradt Magyarországon: Buda, illetve Szentendre. A többmillió hazai ortodoxia néhány tízezerre zsugorodott. A trianoni Magyarországon rekedt román parókiák a nagyváradi, illetve az aradi püspök alá tartoztak. Már az 1920-as években tárgyalások folytak, hogy az összes magyarországi ortodox egyházközség a budai szerb püspök joghatósága alatt éljen, de ez csak terv maradt.³

1916-ban a szerb és román egyházközségek mellett megalapították a budapesti bolgár egyházközséget, majd később a pécsit is.⁴

Az 1930-as évek elejétől három új parókia szerveződött, amelyek felvették a *görögkeleti magyar* nevet: Budapesten, Szegeden és az 1940-es években Nyíregyházán. Az ő kánoni státuszuk azonban rendezetlen maradt, hiszen gyakorlatilag nem tartoztak egyetlenegy ortodox egyházszervezethez sem. A magyar állam hathatós támogatásával és segítségével 1940-ben létrejött a Magyar Ortodox Egyház, amelynek élére a kormányzó Popof Mihályt

1 DUJMOV Milán: A Szerb Ortodox Egyház története Magyarországon. In: A keleti kereszténység Magyarországon. Szerk.: DONCSEV Tosó és SZÓKE Lajos. Budapest, 2007. 71. p. (A továbbiakban: DUJMOV, 2007.)

2 BALOGH Margit–GERGELY Jenő: Egyházak az újkori Magyarországon. Budapest, 1996. 105. p. (A továbbiakban: BALOGH–GERGELY, 1996.)

3 BERKI Feriz: Az orthodox kereszténység. Budapest, 1984. 141. p. (A továbbiakban: BERKI, 1984.)

4 M. PANDÚR Julianna: A magyarországi bolgár ortodoxok. In: A keleti kereszténység Magyarországon. Szerk.: DONCSEV Tosó és SZÓKE Lajos. Budapest, 2007. 97–98. p. (A továbbiakban: M. PANDÚR, 2007.)

nevezte ki, mint a görögkeleti magyar és görögkeleti rutén egyházzrészek adminisztrátorát. Ebbe az egyházszerkezetbe beletartozott a Kárpátaljai Ruszin Ortodox Egyház, a görög alapítású egyházközségek (a budapesti kivételével), a három magyar ortodox parókia, a székelyföldi magyar ortodox egyházközségek, valamint az 1940-ben magukat magyaroknak deklarált hazai román egyházközségek (három kivételével). Ezt az egyházszerkezetet egyetlen ortodox egyház sem ismerte el, és 1946-ban felbomlott.⁵

1945 után a hazai ortodoxia helyzete az alábbiakban foglalható össze.

Szerb egyház

Továbbra is létezett a Budai Szerb Ortodox Püspökség, amelyhez az összes szerb egyházközség tartozott. Élén Zubkovic György püspök állt, aki 1912-től irányította egyházmegyéjét. Azonban halála után, 1951-ben a kommunista állam nem engedélyezte új püspök beiktatását. Ez az állapot egészen 1990-ig tartott. 1951 és 1990 között a budai püspökök trónja betöltetlen maradt, hiszen a Szerb ortodox Egyház Zsinata hiába választotta meg sorra a budai püspököket, a Magyar állam nem engedélyezte állandó itt tartózkodásukat. Itt közöljük a budai püspökök névsorát 1951–1990-ig:

1951–1953 Vojnovics Hrizosztom

1953–1956 Gyority Germán

1960–1963 Bradarcsevity Arsenije

1963–1988 Illicity Nikanor

1988– Krisztity Daniló, akit 1990-ben végre bevezethettek a szentendrei székesegyház püspöki trónusába.⁶

A háborús évek után, ahogy minden egyházat, így a szerb ortodox egyházat is sújtotta az államosítás. Az egyházmegye és egyházközségei elvesztették iskolaépületeiknek többségét, a papi és egyházközségi földeket szintén államosították. Evvel a lépéssel a püspökség kilátástalan anyagi helyzetbe került. Mivel sok parókia nem tudta fenntartani templomait, így az 1950–1960–1970-es években több mint egy tucat templomot lebontottak, és néhányat átadtak használatra más felekezetnek. Ekkor bontották le a budai székesegyházat a püspöki palotával együtt, valamint az adonyi, bátaszéki, hidasi, görcsönydobokai, töttösi, vémenői, szigetvári, ivándárdai, borjádi, lánycsóki és liptódi templomot. Néhány helyen a szerb egyház kénytelen volt eladni templomait: Vácott, Szentendrén, Balassagyarmaton, Esztergomban, Baján, Alsónánán.⁷ Az állam és az ortodox egyház közötti enyhülés az 1960-as években következett be, amikor megengedték a Budai Szerb Ortodox Püspökség adminisztrátorának, hogy látogassa magyarországi egyházközségeit. De továbbra sem engedték meg nekik az állandó itt-tartózkodást. 1962. október 20. és 23. között a szerb patriarcha Germán, a volt budai püspök, látogatást tett Magyarországon, ahol felkeresett néhány szerb ortodox parókiát Pesten, Szentendrén, Budakalászon, Pomázon, Lóréven és Ráckeven.⁸

---

5 BERKI, 1984. 144–147. p.

6 BALOGH–GERGELY, 1996. 102. p.

7 DUJMOV, 2007. 80. p.

8 Patrijarh srpski German. (Évkönyv German pátriárka húsz éves pátriárkává való megválasztása tiszteletére.) Beograd, 1978. 39–41. p.

A rendszerváltás után, 1990-ben került sor Danilo Krsztity püspök beiktatására, aki már ténylegesen elfoglalhatta a budai szerb ortodox püspöki trónt. Elindult az egyház kártalanítása, melynek keretein belül a budai egyházmegye visszakaphatta számos iskolaépületét, valamint a lebontott tabáni székesegyházért és püspöki palotáért anyagi kártérítésben részesült. Az egyházközségekben megindulhatott a hitoktatás, a templomok zömét renoválták. Danilo Krsztity halála után a budai püspökök névsorába Lukijan Pantelity püspök került. Intézkedéseivel a megüresedett parókiák élére papokat állított.

Román egyház

A mai magyarországi román ortodoxok ősei az oszmánok kiűzése után telepedtek be azokba a helységekre, ahol ma találjuk őket. Mint már említettük a trianoni Magyarországon rekedt román ortodox parókiák felet a nagyváradi, illetve az aradi püspök fennhatósága alá tartoztak.

A román ortodox egyházközségek 1946-ban Gyulán egyházi kongresszust tartottak, ahol semmisnek nyilvánították az 1940-ben hozott határozatokat, és újra kinyilvánították román jellegüket. A Bukaresti Román Patriarchátus a magyarországi román egyházközségből vikariátust alakított ki, amelyet az aradi román püspök irányított. 1999-ben a vikariátust püspöki rangra emelték, így megalakult a Gyulai Román Ortodox Egyházmegye a következő egyházközségekkel: Hajdú-Bihar megyében Darvas, Körösszakál, Körösszegapáti, Mezőpeterd, Vekerd és Zsáka, Békés megyében Battonya, Békés, Békéscsaba, Csorvás, Elek, Gyula, Kétegyháza, Méhkerék, Pusztatömlök, Sarkadkeresztúr, Csongrád megyében Magyarcsanak és Szeged, valamint Budapest.⁹

Bolgár egyházszervezet

A két bolgár egyházközség 1916-ban alakult Budapesten, illetve Pécsen. 1931-ben felépült a budapesti bolgár ortodox templom, mely később a Nyugat-európai Bolgár Egyházmegye székhelye is lett. Alapszabályának megfelelően a magyarországi bolgár ortodox egyház fő célja:

1. bolgár ortodox hit terjesztése és megőrzése,
2. a bolgár kisebbség-identitás megőrzésének elősegítése,
3. a hívők vallási igényeinek teljes körű kielégítése az érvényes ortodox vallási kánonok szerint.¹⁰

Magyar ortodox egyház

Továbbra is megoldatlan maradt a magyar egyházközségek, valamint a görög alapítású parókiák kánoni helyzete. Rendezésükre több próbálkozás is született: a konstantinápolyi patriarchátus terve, a budai püspökség elképzelése és a moszkvai patriarchátus megoldás-

---

⁹ MISKOLCZY Ambrus: A magyarországi román ortodoxok. In: A keleti kereszténység Magyarországon. Budapest, 2007. 84–85. p.

¹⁰ M. PANDÚR, 2007. 98. p.

csomagja. A tárgyalások egészen 1949-ig tartottak, sokszor párhuzamosan az érintett egyházközségek és az említett egyházak között, valamint e három ortodox egyházszervezet között is.

A budapesti görög alapítású egyházközség javaslatára a konstantinápolyi patriarchátus a budapesti egyházközség görög parókusát, Hilarion Vazdekasz archimandritát szerette volna püspökké szentelni. Joghatósága alá az összes görög alapítású egyházközség, valamint a magyar jellegüket kimondó parókiák tartoztak volna. Itt jegyezzük meg, hogy a görög alapítású egyházközségek egészen az 1930-as évekig, sőt tovább is a Budai Szerb Ortodox Püspökség alá tartoztak, melynek keretén belül bizonyos hallgatólagos autonómiát kaptak. Többségük helyzete a 2. világháború után rendezetlen maradt, hiszen kötelékük a budai egyházmegyével meglazult. Vazdekasz archimandrita 1947-ben elhagyta Budapestet, így a hozzá fűzött terv is kútba esett.

A budai szerb püspökkel folytatott tárgyalások 1945–49 folyamán tartottak. Egy szűkebb bizottság egyházrendezési tervet dolgozott ki, amelynek értelmében az összes magyarországi ortodox parókia a budai püspök joghatóságát ismerné el. A püspökségen belül három vikariátus létezett volna: szerb, román és magyar. A görög alapítású egyházközségek írásos megkeresésére Zubkovics György többek között a következőt válaszolta: „Felkérem tehát nevezett hat se nem szerb, se nem román egyházközségeinket minden félreértést kizáró módon nyilatkozzanak, hajlandók-e ősi alapító levelük és alapszabályaik alapján szerénységem atyai juriszdikciója alá magukat újból helyezni”. A levél következő részében ezt olvashatjuk: „megjegyzem azonban, hogy ezen elhatározásomat függőben kell tartanom azon egyházközségekkel szemben, amelyek magukat magyar jellegűnek tartják, illetve tartani óhajtják (különösen a magyar liturgikus nyelv önkényes és alapszabály-ellenes bevezetésével), mert ezeket éppen egyes egyházközségek állítólagos kérelmére a moszkvai és az összes oroszok patriarchája öszentsége óhajtja juriszdikciója alá venni. Mindaddig, míg ezen magyar jellegű egyházközségek hovatartozása tekintetében a szerb és román patriarchátusok a moszkvai patriarchátussal meg nem egyeznek, juriszdikciómat ezekre egyelőre függőben kell tartanom.”

Ebből a levélből kitűnik, hogy a budai szerb püspök csak a hat görög alapítású egyházközséget lett volna hajlandó újra egyházi joghatósága alá vonni. Ez a hat: Budapest, Kecskemét, Szentés, Karcag, Miskolc, Gyöngyös. 1948 júniusában a szerb, a román és a moszkvai pátriárka között megállapodás jött létre, hogy a magyarországi ortodox egyház felett a budai püspök gyakoroljon kánoni felügyeletet. A három magyar eredetű parókiát illetően a budai püspöknek az volt a véleménye, hogy kánoni hovatartozásukról később szülessen meg a döntés.

Az orosz egyház először 1946 nyarán küldte ki Nesztor munkácsi püspököt, hogy tudakozódjon a magyarországi ortodox egyház helyzetéről. Természetesen a magyar kormány is beavatkozott a magyarországi ortodoxia körüli kánoni huzavonába, és véleményünk szerint diplomáciai úton – feltételezhető Moszkva áldásával – szorgalmazta, hogy a magyar jellegű egyházközségek felett az orosz egyház gyakoroljon kánoni joghatóságot. Itt kell megemlítenünk, hogy a hosszas tárgyalásokat megunva a budapesti magyar ortodox egyházközség parókusa püspökválasztó zsinatot hívott össze Budapesten, hogy magát püspökké választassa. A budapesti görög alapítású egyházközség pedig már felvette a kapcsolatot a hajdúdorogi görög katolikus püspökkel „valamilyen speciális uniálási forma megtalálása érdekében”.¹¹ 1949. november 15-én Alekszij patriarcha juriszdikciója alá

¹¹ BERKI, 1984. 155. p.

vonta a magyar ortodox egyházközösségeket, valamint a budapesti orosz egyházközösséget. Ma a magyar ortodoxok a Moszkvai Patriarchátus alá tartoznak a Bécsi–Budapesti Orosz Egyházmegye keretein belül, kivívták maguknak a magyar istentiszteleti nyelv jogát.

A Konstantinápolyi Patriarchátus Exarchátusa

A Beloiannisban élő görögök számára a kilencvenes években parókia létesült és templom épült. Evvel a magyarországi ortodoxia még egy egyházszervezettel bővült. Bécs görög metropolitája felvette a „Magyarország exarchája” titulust, jelezve, hogy a Konstantinápolyi Patriarchátus szeretné a kánoni oltalma alá vonni az összes ún. görög alapítású egyházközösséget. Hosszú pereskedés kezdődött a templomok és egyházi épületek hovatartozását illetően. Néhány egyházközösség (Kecskemét, Szentés, Karcag) maga deklarálta, hogy szeretne a konstantinápolyi egyházhoz tartozni. Döntésük, szerény véleményünk szerint aggályos, de kétségtelen, hogy a hazai ortodox egyházaknak minél előbb rendezniük kellene az egymás közti viszonyukat a hazai ortodoxia jövője érdekében.

Összegzés

A hazai ortodoxia – mint láthattuk – nem egységes egyházi fennhatóság alatt éli mindennapjait. Ám ez nem azt jelenti, hogy ne lennének a hitben, tanításban egységesek. Mégis sokszor felmerül a kérdés: Miért ne lehetne, hogy az összes magyarországi ortodox egyházközösség egy juriszdikció alatt éljen? Bizonyára ez mindenképpen rendezné a magyarországi ortodoxok egyház területi és adminisztratív egységét, azonban kérdéses, hogy a más nemzetiséghez tartozó ortodoxok mennyire éreznék, és mennyire érzik egyáltalán a magyarországi ortodoxia mielőbbi egységének fontosságát. A másik nagy kérdés, hogy melyik ortodox egyház hivatott ennek az egységnek a létrehozására? A Konstantinápolyi Patriarchátus bizonyára a „primus inter pares” elvére hivatkozna. Mivel a konstantinápolyi pátriárka első az egyenlők között a pátriárkák sorában, ez alapján jogot formálhat a világban szétszóródva élő ortodox diaszpóra egyházi felügyeletére, így a magyarországra is.

A budai szerb püspök arra hivatkozik (hivatkozhatna), hogy a budai püspökség a legősibb a magyar államtól elismert ortodox egyházmegye a mai Magyarország területén. Láttuk, hogy Zubkovic püspök tervet is készített az 1920-as években ennek az egységnek a megvalósításáért. Véleményünk szerint talán a megoldás egy magyarországi autonóm, majd később független érsekség felállításában rejlik. Az érsekség három püspöksége a haza román, szerb és magyar görög, bolgár, orosz egyházközösségekből állna. Természetesen tisztában vagyunk azzal a ténnyel, hogy a hazai ortodox nemzetiség egyházak legfelsőbb egyházi fórumai a püspöki zsinatok erről hallani sem akarnak. Ma a hazai nemzetiségi ortodoxia számára legnagyobb veszélyt a többségi nemzetbe való beolvadás és az egyházközösségek kihalása jelenti. A szerb és román közösségek demográfiai adatai egyes közösségekben kétségbeejtőek. Számításaim szerint néhány évtized múlva néhány közösség kihalásra van ítélve. Gálity Lyubinkó, néhai hercegszántói parókus erről így vélekedik az egyházközösség *Historia Domusában*: „Ma közösségünk számára a legnagyobb veszélyt az elvándorlás, a vegyes házasságok és az asszimiláció jelenti.”¹² A saját, még publikálatlan

---

12 A hercegszántói egyházközösség *Historia Domusa* 1972.

számításaink a hercegszántói parókus szavait igazolják. Az elvándorlás erről a parókiáról olyan méretet öltött, hogy a hívők száma 20 év alatt megfeleződött. Míg 1972-ben a hívők száma 220 volt Hercegszántón, addig 1992-re 120-ra zsugorodott, 2002-ben pedig csupán 80 főt számlált az egyházközség.¹³ Egy másik közösségben, a medinaiban, az elvándorlás mellett a termékenységi mutatók voltak igen kedvezőtlenek. Sok család utód nélkül halt ki, egyrészt mert nem kötöttek házasságot, másrészt mert kevés gyermeket hoztak a világra. A szegedi és Budapest környéki közösségekben nem az elvándorlás okozta a hívők számának csökkenését, hanem a házasság alacsony mutatói, illetve az erőteljes asszimiláció. Mivel a nemzeti egyházak ragaszkodnak saját nemzetiségi nyelvű istentisztelethez, néhol görcsösen megakadályozva a magyar nyelv részleges bevezetését, így elveszítik azokat, akik már nem beszélnek ősük nyelvét. Természetesen néhány szerb ortodox templomban hallhatunk magyar nyelven is a liturgia egyes részeit, ennek száma elenyésző.

Az etnofiletizmus, azaz a nemzetiség ápolása fontosabb, mint az ortodox hit. Ez jellemzi a mai nemzetiségi ortodox egyházakat. Reméljük, hogy a hazai ortodoxia végre közösen keresi majd az utat a magyarországi ortodox egyház fennmaradásának érdekében.

---

¹³ Az adatokat a *Historia Domus*ban leírtakra és saját összeírásaimra alapozom.